

GONDOLATFONAT AZ ÉRZÉKELÉSRŐL ÉS A RAJZOLÁSRÓL

Farkas Ádám

A látás, a vizuális informálódás szinte a teljes állatvilág alapvető tájékozódó eszköze. A helyfelismerés fontos kiegészítő lehetősége még a hallás is, ami a kommunikáció főszereplője, valamint a szaglás, ami a kapcsolatteremtés mellett az élelemszerzés funkciót is segíti. Ez utóbbihoz tartozik (a látással együtt) az ízlelés. Különös és nehezen magyarázható jelensége a természetnek, hogy a látó- és ízlelőszerv nélküli növények színeket és ízeket használnak, úgy is fogalmazhatunk: szín- és ízcsapdákat hoznak létre a megtermékenyülésük, szaporodásuk érdekében. Feltételezhető, hogy olyan érzékelő módszerek is léteznek az élővilágban, amelyekről nincsenek ismereteink. Új felfedezés, hogy a vakok tapintással érzékelik a piros színt.

Ha a látást elemezzük, feltűnik, hogy az az élőlények közül a helyváltoztatók, a járó, úszó, repülő mozgással bírók képessége. Szerepe, célja a tér érzékelése, megismerése. A hangkeltés és a hallás is az elmozdulás miatt szükségessé váló társalkodáshoz kapcsolódik, de magának a helyváltoztatásnak, a mozgásnak is vannak kommunikatív, látással értelmezhető, jelzésértékű üzenetei.

Ebből a csoportosításból kiténik, hogy az élővilág két félre osztható: a földhöz kötött növényvilágra, és a közöttük mozgó, belőle és általa élő állatvilágra. Természetesen idesorolva önmagunkat, az embert is. A két élővilág között különös szimbiózis van, de az egymástól független inkább egyirányú, mert az állatvilág életképtelenné válna a növények nélkül, ami fordítva nem áll fenn. Ez a függésvizony egy úrból jövő kutató számára azt jelentené, hogy magasabb rendű élet a növényeké, voltaképp ők a gazdák, és a repülő, úszó, futkosó állatnépség (beleértve bennünket is) a szolgák, akik az élelemért, lakóhelyért, árnyékért, oxigénért cserébe a növények gyarapodását segítjük. (Vagy épp pusztítjuk őket!)

Nos, ez a bevezető, ürlényezőpontú gondolatcsopán azért íródott, hogy felhívja figyelmünket az ember érzékelőrendszerének alapjaira. Ezen be-

lül is a látásra, ami a tér használatához nélkülözhetetlen, vagy csak körülményesen és részlegesen pótolható.

A tér a mozgásunk – és ez minden élőlényre vonatkozatható – számára igénybe vehető terület. (Az ember esetében a tér rétegzett, mert a fizikai létünk méterrel mérhető terei mellett a képzeletünknek és szellemiségünknek is vannak határai, tehát terei is.)

Minden élőlénynek megvan a saját élettere. Ez a növényekre is vonatkozik, de ők benövik az életterüket, így az állandó. Az állatok és az ember tere változó, a mozgásuk és a környezetük függvénye. A tér használata, a mozgás veszélyeket hordozó jelenség. Az összeütközés a mozgó testek között lehetséges. Ennek a veszélynek a kiszűrésére teremtődött meg a térérzékelés, a látás.

Erre az alapfunkcióra az évszázadok alatt ráépültek, rárejtegződtek egyéb feladatok, amelyek közül a legfontosabb a kapcsolatteremtés. Természetesen a látás nem a szemben történik, hiszen az csak tükör az információk begyűjtéséhez, a látás az idegrendszerben jön létre. És az agyban épül fel, raktározódik el az ismerethalmaz, a memória, ami lehetővé teszi az újabb rétegek megjelenését. Mindenesetre a kommunikáció fejlődéstörténete nem állhat nagyon távol a térérzékelés kialakulásától, sőt elképzelhető, hogy meg is előzi azt, hiszen maga a fejlődés nemigen választható el a szaporodástól, ami viszont kapcsolatteremtést igényel.

Elég távolról, és araszoló mozgással közeledünk a művészethez, és ezt azért tartom fontosnak, mert az a jelentés-tartalom, amit művészet néven írunk körül, csiráiban már az állatvilágban jelen van, és az emberlét eddigi teljes folyamatában fontos szerepet játszott. Ennek az ívnek az ismeretében be kell lássuk, hogy a művészet archaikus jelenség, ami ugyan folyamatosan reflektál a saját korára, ám lényegében változatlan és megmagyarázhatatlan valami, ami a

jólétünkkel, biztonságérzetünkkel, térérzékelésünkkel, az emberi és a transzcendens viszonylatainkkal kapcsolatos.

Az érzékelésünk különböző lehetőségeivel indítottunk, megnyitottuk a vizualitás jelentéskörét, de ki kell jelentsük, hogy az érzékszerveink ugyan más-más metodikával működnek, egymást kiegészítik és erősítik, de a céljuk azonos: a létünket befolyásoló környezet direkt megismerése és minősítése.

Megismerés és minősítés, más szóval: ismeretszerzés és értékskála-építés, és már ki is mondtuk az egymáshoz tartozó kulcsfogalmakat az ideális tanításhoz, tanuláshoz.

Ha ez ilyen egyszerű, vajon miért távolodik a közoktatásunk ettől az evidenciától? És vajon miért érnek el sikereket az ének- és zenecentrikus iskolák ezen a területen? A válasz egyszerűen kibontható az érzékszerveink és az idegrendszerünk szerkezetének és működésének ismeretéből, amit az előbbi definícióban egy kis eldugott szó jelzett. Vagyis a megismerés és minősítés direkt módon, közvetlen impulzusokkal, és nem gondolati úton, nem tudáspatentek átadásával kell megtörténni.

A jelenség megértéséhez az egyik példa lehet a kisgyermek környezetmegismerő, ösztönös metodikája. Előbb szájába veszi, megízleli, felemel és ledob, megfogdos és lelék mindent, és csak a következő érettségi fázisban kérdezi meg: az mi az? Ez mi? A direkt, az aktív ismerkedés megelőzi a fogalmi ismeretszerzést. Ez a sorrend, és ez a kettősség adja meg a hitelét, a mélységét a megszerzett ismeretnek, és így tud bázisává, alapjává válni a ráépülő újabb tudásrétegeknek. A következő fázis az összehasonlító képesség. Az „ez olyan, mint a...” korszakban a gyermek megint aktív fázisba kerül, ráépít valami felfedezett valóságot a már megszerzett alapokra, s az „ez ugye olyan, mint a...” kezdetű kérdéssel szinte kikényszeríti a felnőttekből a fogalmi pontosítást.

Az óvodapedagógia jól alkalmazkodik ehhez az életkori természetes folyamat-hoz, és jól építi be, alkalmazza a játékokban

Elhangzott az **Az élet kincsesháza** című, a Magyar Művészeti Akadémia szervezésében megtartott konferencián, 2015. 09. 26-án.

meglévő direkt ismeretszerző és fogalmi-értelmező lehetőségeket. A játékok általában felnőtt élethelyzeteket képeznek le, és a hasonlóság, az „olyan, mint a...” megtanulandó, követendő mintává válik.

És újra visszakanyarodtunk a művészet-hez, mert az is az érzékszerveinken keresztül fog meg bennünket. Ha zenét hallgatunk, nem értelmezünk, hagyjuk átfolyani magunkon, érzelmi, lelki síkban érintkezünk vele, és a zenei ismereteink, fogalmi tudásunk alávetődik az élménynek. A zene befogadása aktív folyamat a hallgató számára is. Ez azt is jelenti, hogy az élményt sem kottából, sem emlékezetből nem lehet felidézni. Csak akkor és ott lehet átélni.

Ugyanez érvényes a festményre, a szoborra, a táncra, a színházra, a prózára, a lírára, a filmre, az épített, megformált környezetünkre, de még a konyhaművészet remekeinek befogadására is. Természetesen az átélt élményből fogalmilag is csemegézhetünk, felfedezhetünk benne összefüggéseket, szerkezetet, ismerős és ismeretlen elemeket. Ez az ismeretanyag szélesíti a műveltségünket, de az élmény a jelenlétünk intenzitásától függ.

Nagyon fontos leszögezni, a művészettel nevelés nem azonos, és nem összetévesztendő a művészképzéssel. Sokkal szélesebb kört érint, és sokkal nagyobb a tétje. Azért volt szükség a bevezető definíciós láncolatra, hogy világossá váljon, a gyermek ösztönös megismerő mechanizmusa és a művészi élmény azonos töről fakad. És ez a közös tő a jelenlét. Ez a személyes jelenlét, az egyszerre működő figyelem, aktivitás és élményszerzés a zenei tagozatos iskolák tanulmányi sikereinek

a titka. Szerencsére úgy tűnik, a mindennapi éneklés kezd bekerülni a közoktatás látóterébe. A testnevelés kiterjesztésével és a közös éneklés rendszeres megjelenésével már felsejlik a remény gyermekeink testi és lelki harmóniájának helyreállítására. Ám a képi kultúra iskolai háttérbe szorulása egybeesik a mindent elsöprő, kontrollálatlan vizuális szököárral, és a személyes jelenlét élménye helyett személyiségi zavarokhoz vezethet.

A képi kultúra születése az emberré válás egyik döntő momentuma lehetett. A természet és a művészet fél évszázados kutatása eredményeképp azt vélelmezem, hogy az előember két lábra állva megemelte a látószíkját, eltávolodva a földfelszíntől megnőtt a rálátás lehetősége, és az orr helyett a szem kezdett az irányadó érzékelő szerv lenni. Ennek lehet a következő következménye, hogy a tudatában megjelent a nyom mint az élelem megszerzéséhez fontos információ képe. Tudatosult az ott nem lévő valóság, a prédaállat lenyomata, megjelent a tudatvilágában az első absztrakció, a vizuális jel! Valószínűsíthető, hogy a jel tudatosulásától indult a bottal a földre karcolt rajzi jelek, előábrázolások egyre szélesedő és gazdagodó történelmi folyamata. A tudatos jelhagyás hamarosan kettéágazhatott, a nyomból mint összesűrített jelből nőtt ki az íráshoz is vezető jelkincs máig tartó hódítása. A másik irány a jel tárgyának-alanyának leképezése, a nyomhoz tartozó állat körvonallal történő ábrázolása.

A rajz tartalmi indítéka az imitáció, egy létező vagy elképzelt valóság megragadása. Az eszköze a szabad kéz mozdulatával, a gesztussal létrehozott, látható vonal vagy vonalháló.

A rajz tárgyának első szerkezeti eleme az egészet, a teljeset jelző körvonal. A körvonal voltaképp egy sík ábrázolat, kiemelés, kivágás a háttérből. A térbeliséget, a harmadik dimenziót a belső formák megjelenítése hozza létre újabb vonalakkal. A vonalak sűrűsödése, ritkulása okozza a mélység, plaszticitás, térbe fordulás hatását a fény és árnyék imitálásával. Létrejön a képben a tér. A szerkezet lényegét az ábrázolat rendje, rendszere határozza meg.

A rajzolás – egészen az ősközösségek kialakulásától a huszadik század végéig fontos, nélkülözhetetlen eszköze volt a tudásátadásnak, a tanításnak. A televízió, az internet, a mobiltelefonok képessítő és továbbító mechanizmusa, egy lényegében leegyszerűsödött, új, véletlenszerű, inaktív, kiragadott valóságmódszollal lecseréli a környezet felfedezésének, megértésének, memorizálásának eszközét, a jelenlétet igénylő, élménnyel megajándékozó szabadkézi rajzot.

Megdönthetetlen tudományos képi bizonyítékok sora igazolja az idegrendszer zenetanulás hatására végbemenő fejlődését és gazdagodását.

Erős meggyőződés, hogy ennek a gyönyörű, pozitív folyamatnak az ellenkezőjét is lehetne tudományos eszközökkel bizonyítani, ha a gyermekeink, unokáink elveszítenek a rajzolás útján kialakuló-fejlődő térérzékelést, komponálókészséget, arányérzékelést, lényegkiemelést, rész és egész viszonylatok megértését.

Egy rövid mondatba sűrítve: amikor kinyílik a szemünk, fokozatosan megtanulunk nézni, de látni csak a rajzolásán keresztül tanulunk meg.